

Designing And Explaining The Pattern Of A Global Citizen Curriculum In Iranian Higher Education; Interdisciplinary Approach

Zahra rashidi

Assistant Professor of the Department of Educational innovation and Training institute for Research and Planning in higher Education, Tehran, Iran.

Abstract

The present study, by reviewing the current state of the university's general curriculum, which aims to educate responsible citizens, has provided a model for interdisciplinary curriculum design. The research was conducted in a heuristic (qualitative-quantitative) mixed paradigm. In the qualitative part, studying and identifying the areas of global citizenship education in the academic curriculum in Iran were considered. Thematic analysis was used on two levels of electoral documents and headings approved by the Supreme Council of the Cultural Revolution. Data were collected through content analysis, checklist and checklist. Document analysis was used to analyze the data. In the quantitative section, a descriptive survey method was used and the statistical population of the program was 145 people. The researcher-made questionnaire was designed with Cronbach's alpha coefficient of 0.91 and content validity. Chi-square and Friedman tests were used for data analysis. According to the findings in the qualitative part of the general curriculum system, its focus and organization is based on the discipline-based normative approach. Most of the content related to the components of globalization is often indirectly related and is dominated by positive, neutral and negative aspects. Therefore, the Global Citizen Curriculum Model is based on an interdisciplinary approach in five key steps that include the key elements of the program. The course (Goals, Content, Teaching and Evaluation Methods) was designed based on three components of knowledge, skills, and attitudes at both macro and micro levels. At macro level, the integrated curriculum approach (integration) and at the micro level (vertical, broad and educational) used.

Keyword: curriculum Pattern, global citizen, interdisciplinary, higher education

طراحی و تبیین الگوی برنامه درسی شهروند جهانی در آموزش عالی ایران؛ رویکرد میان‌رشته‌ای

زهرا رشیدی*

استادیار گروه نوآوری آموزشی و درسی، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر با مرور وضعیت کنونی برنامه درسی عمومی دانشگاهی که از بعد هدف تربیت شهروند مسئول را بر عهده دارد به ارائه الگویی جهت طراحی برنامه درسی میان‌رشته‌ای در این حوزه پرداخته است. پژوهش در پارادایم آمیخته اکتشافی با رویکرد (کیفی-کمی) انجام شد. در بخش کیفی، مطالعه و شناسایی زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی دانشگاهی در ایران مدنظر بود. از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع تحلیل تماتیک (موضوعی) در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی استفاده شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل محتوا، فیش‌برداری و چک‌لیست بود. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل اسنادی استفاده شد. در بخش کمی، از روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی استفاده و جامعه آماری، متخصصان حوزه علوم تربیتی دارای مدرک دکتری به‌عنوان اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های (سراسری دولتی و آزاد اسلامی) شهر تهران به تعداد ۱۴۵ نفر بود. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته با پایایی به ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ و روایی محتوا، سازه است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون خی‌دو و فریدمن استفاده شد. بر اساس یافته‌ها در بخش کیفی سیستم برنامه درسی عمومی، متمرکز و نوع سازمان‌دهی آن نیز مبتنی بر رویکرد هنجاری دیسیپلین محوری است. اکثر مطالب مرتبط با مؤلفه‌های جهانی شدن، اغلب ارتباط غیرمستقیم دارند و از وجوه ایجابی، خنثی و سلبی، وجه خنثی غالب است. از این‌رو، الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای در پنج گام اصلی که مشتمل بر عناصر اصلی برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی) بر اساس سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش در دو سطح کلان و خرد طراحی شد. در سطح کلان، رویکرد برنامه درسی تلفیقی (ادغام) و در سطح خرد رویکردهای (عمودی، وسیع و آموزشی) استفاده شد.

واژه‌های کلیدی: الگو برنامه درسی، آموزش عالی، شهروند جهانی، میان‌رشته‌ای

مقدمه

واژه‌های جهانی (Global)، بین‌المللی (International)، بین‌فرهنگی (Intercultural) و جهان‌وطنی (Cosmopolitan) پدیده‌های غالبی هستند که جهان پیرامون ما را که در آن ساکنیم، شکل می‌دهند. درک این پویایی‌ها برای ما که در قرن بیست و یکم زندگی می‌کنیم، نسبت به گذشتگان بسیار ملموس‌تر است. توانایی ما در پاسخ‌گویی مناسب به این پویایی‌ها و کسب موفقیت در این وضعیت نیازمند ایجاد تغییر در الگوی تفکر ما درباره جهان پیرامون است. برای جوانانی که در حال فراگرفتن شیوه‌های هدایت زندگی معاصر هستند، این واقعیت جدید نیازمند کسب یکسری از مهارت‌های مشخص است. جوانان برای پیشرفت و کسب موفقیت در جهانی از مرزهای مبهم، لازم است ویژگی‌هایی داشته و شخصیتی چندبعدی پیدا کنند. آنها باید اعتمادبه‌نفس لازم را برای درنوردیدن این مرزهای واقعی و خیالی و تمایل به همکاری و مشارکت با سایر افراد و گروه‌های متفاوت کسب کنند (Richardson, 2015).

در ابتدای قرن ۲۱ به نظر می‌رسد جهان به سمت هویت‌ها و تعلقاتی خاص سوق پیدا کرده است زیرا تا این زمان، هویت‌ها و تعلقات ثابت بودند و یک‌بعدی نگریسته می‌شدند؛ اما با مطرح شدن موضوع جهانی‌شدن، کشورها تعلقات و هویت‌های خود را دست‌خوش تغییرات اصولی کردند (Rosic, 2007). در این عصر نهاد آموزش عالی به یکی از کلیدی‌ترین نهادهای جامعه‌پذیری در جهان جدید بدل شد. نظام‌های اداری و تخصصی در جهان جدید بیش از همه بر خروجی‌های این نهاد مبتنی شدند. تحولات جهان جدید، منجر به بازاندیشی در بسیاری از امور و سیاست‌های فرهنگی، آموزشی و تربیتی شده است (Matin & Bahiraei, 2018). در نتیجه جهانی‌شدن در حوزه کلان آموزش، سیمای جدیدی از مفهوم شهروندی با عنوان شهروند جهانی (فردی که از جهان معاصر آگاهی کافی دارد و با نقش خود آشناست و

متضمن احترام به ارزش‌ها و تنوع در امور است و توانایی مشارکت فعالانه و مسئولانه در عرصه جهانی را دارد) در حال شکل‌گیری و تکامل است و نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف را بر آن داشته است تا برای آماده کردن جوانان برای کارکرد مؤثر در عصر جهانی‌شدن، در برنامه‌های خود تجدیدنظر کنند و ارزش‌ها و مهارت‌هایی را به فراگیران بیاموزند تا آنها بتوانند در ابعاد ملی و بین‌المللی نقش مؤثری داشته باشند (Rashidi, 2020) طرح مفهوم شهروند جهانی انتظارات جدیدی را از آموزش به‌ویژه آموزش عالی برای رفع نیازهای فردی و اجتماعی در زمینه‌های مختلف نمایان می‌سازد از اهداف و وظایف مهم نظام آموزش عالی هر کشور، پرورش نیروی انسانی متخصص و کارآمد مورد نیاز جامعه است که بازار کار، مؤسسات و نهادهایش روزبه‌روز تحت تأثیر جریان‌های متحول‌کننده ناشی از جهانی‌شدن قرار دارند (Hakimzadeh, 2010 & Hadizadeh et al., 2020)؛ این امر در گرو لحاظ کردن مهارت‌ها، دانش‌ها و نگرش‌های لازم برای پاسخ دادن منطقی و مناسب به این الزامات است در بین تمامی عناصر و خرده نظام‌های آموزش عالی، از برنامه‌های درسی به‌عنوان مهم‌ترین عنصر و به منزله قلب این نظام یاد می‌شود، زیرا نقش تعیین‌کننده و غیرقابل انکار در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های دانشگاه‌ها ایفا می‌کنند (Khaghanizadeh & Fathi, 2009). در این میان، برنامه‌های درسی عمومی به‌عنوان مهم‌ترین عنصر و ابزار آموزش عالی برای تربیت یک چنین شهروندی، نقش تعیین‌کننده دارد که با توجه به تعاریف، حیطه آموزش عمومی نقش را بر عهده دارد. بررسی حیطه آموزش عمومی از آن جهت ضروری است که مختص یک موضوع از دانش بشری و رشته‌های علمی نیست و مربوط به پرورش قابلیت‌های شخصی همچون خلاقیت و توانایی‌های فکری، انتقال میراث فرهنگی و ارزش‌ها و بررسی شهروندان متعهد و مسئول است (Lee et al., 2008; Rashidi, 2017 Fathi Vajargah, 2006).

epistemological) که رویکرد مدنظر این پژوهش است. رویکرد مفهومی به تولید دانش تلفیقی و منسجم همچون توانایی تحلیل، ترکیب و ارزیابی توجه دارد و به دنبال نگرشی نوین در بازطراحی نحوه سازمان‌دهی اطلاعات، دانش و آگاهی‌ها، افزایش ارتباط و تعامل شناختی بین حوزه‌های علم و اصلاح دروس دانشگاهی از طریق ترکیب و تلفیق دانش و اطلاعات است (Salimi&Maleki,2015 & Repko et al.,2019).

رویکرد ابزاری به سازمان‌دهی کارگروهی و توسعه توانمندی‌های ارتباطی و اجتماعی و انگیزه‌های فردی تأکید دارد. این رویکرد به دنبال ارتقای جنبه کاربردی دانش به‌منظور پوشش گسست ارتباطی بین دانشگاه و جامعه است (Mackey et al.,2001). واحد بین‌رشته‌ای از نوع ابزاری آن بازتعریف مضامین و محتوای درسی را ترجیح می‌دهد، درحالی‌که واحد بین‌رشته‌ای از نوع نظری و مفهومی اولویت را به یادگیری می‌دهد؛ بنابراین، اگرچه رویکرد مفهومی به دنبال بازنگری و بازطراحی برنامه درسی دانشگاهی است، اما رویکرد ابزاری تمرکز بر فرایند آموزش و اجرا در نظام دانشگاهی است (Klein,2005).

نگاهی گذرا به سابقه نظام آموزش عالی کشور و توجه به تحقیقات انجام‌شده در این زمینه، بیانگر آن است که آموخته‌های نظری و عملی حاصل از این آموزش‌ها در جهت پرورش شهروندان جهانی با واقعیات موجود در خصوص شهروند جهانی کشورهای پیشرفته جهان تفاوت دارد. نظام آموزش عالی در سطوح بین‌المللی و ملی، با رویکرد تلفیقی میان‌رشته‌ای در پی تحقق بخشیدن به استعدادهای بالقوه آدمی و کمک به رفع نیازمندی‌های اجتماعی است.

رشیدی (Rashidi,2020) در پژوهش خود که ابتدا بر روی مطالعه زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی دانشگاهی ایران و بعد در زمینه طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای بود به نتایج زیر دست پیدا کرد که برنامه‌های درسی عمومی از

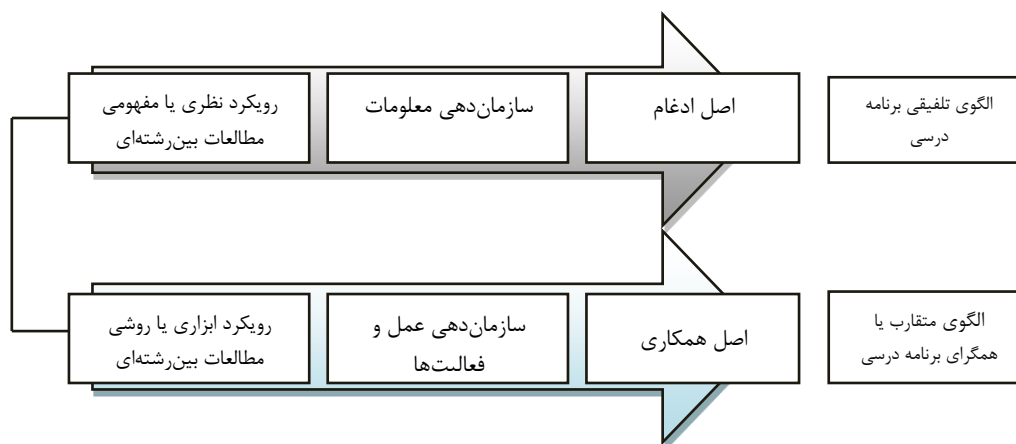
کیر (Kerr,1999) نیز در بررسی و جمع‌بندی از مطالعات تطبیقی انجام‌شده در کشورهای مختلف وجود سه رویکرد اصلی در برنامه درسی آموزش شهروند جهانی با نام‌های برنامه درسی مجزا، تلفیقی و میان‌رشته‌ای را تشخیص داده است در رویکرد مجزا، برنامه درسی بخشی از یک دوره کلی‌تر است که با سایر موضوع‌ها و حوزه‌های برنامه درسی پیوند داده شده است. در رویکرد تلفیقی و میان‌رشته‌ای، آموزش شهروند جهانی نه یک موضوع و نه بخشی از یک دوره است بلکه در عوض، تمامی برنامه درسی را در بر می‌گیرد که در موضوعات درسی گنجانیده شده است. الگوی غالب برنامه درسی در سازمان‌دهی آموزش شهروند جهانی از طریق یک رویکرد تلفیقی از حیطه‌ها یا گروه‌ها در بسیاری از کشورها و به‌صورت میان‌رشته‌ای است. این الگو، برنامه درسی قصد شده‌ای را پیشنهاد می‌کند که در آن بر ارتباط یادگیری تلفیقی درک فراگیر از خودشان با در نظر گرفتن موضوع‌ها و جنبه‌های مختلف، تأکید می‌شود (Govazi,2008).

رویکرد بین‌رشته‌ای در برنامه‌های درسی دانشگاهی زمانی اهمیت و اعتبار یافت که فعالیت‌های رشته‌ای و تخصص‌گرا در شناخت و فهم درست مسائل و واقعیت‌های پیچیده کارایی خود را از دست دادند. میان‌رشته‌ای نشان‌گر جهت نگاه و چگونگی شناخت و فهم مسائل و موضوعات پیچیده، چندوجهی و چندبخشی است که در فضای بین‌رشته‌ای معنا می‌یابد.

برنامه درسی میان‌رشته‌ای هم یک فرایند تصمیم‌گیری است که دارای ویژگی‌های راه‌یابانه یا خلاق، رفت و برگشتی و غیرخطی و تأملی است که بر حول مسائل، سؤالات و موضوعات پیچیده شکل می‌گیرد (Salimi,2015). اگرچه تقسیمات متعددی راجع به دیدگاه‌های رایج بین‌رشته‌ای وجود دارد اما، در یک تقسیم‌بندی کلی رویکردهای بین‌رشته‌ای به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند: رویکرد ابزاری یا روش‌شناختی (Instrumental or Methodological)، رویکرد مفهومی یا معرفت‌شناختی (Conceptual or

سیستم برنامه‌درسی عمومی، متمرکز و نوع سازمان‌دهی آن نیز مبتنی بر رویکرد هنجاری دیسیپلین محوری است. اکثر مطالب مرتبط با مؤلفه‌های جهانی شدن، اغلب ارتباط غیرمستقیم دارند و از وجوه ایجابی، خنثی و سلبی، وجه خنثی غالب است. از این‌رو، الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای در پنج گام اصلی که مشتمل بر عناصر اصلی برنامه درسی (اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی) بر اساس سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش در دو سطح کلان و خرد طراحی شد. در سطح کلان، رویکرد برنامه درسی تلفیقی (ادغام) و در سطح خرد رویکردهای (عمودی، وسیع و آموزشی) مورد استفاده قرار گرفته است.

ضعف و ناکارآمدی در تربیت شهروند جهانی برخوردارند. این مسئله متأثر از برخی از شرایط علی نظیر ناکارآمدی محتوی و سرفصل‌های دروس، ضعف دیدگاهی موجود به تربیت شهروند جهانی، ضعف طراحان و برنامه‌ریزان درسی و ضعف استادان و بی‌کیفیتی تعاملات و همکاری‌های مناسب میان دانشجویان است. همچنین ضعف فرهنگ حاکم بر آموزش عالی، مسائل مربوط به ساختار سیاسی، ضعف برنامه‌درسی دانشگاهی از جمله عوامل زمینه‌ای مؤثر بر این ناکارآمدی است. نظام آموزشی، عوامل فرهنگی و اجتماعی شرط مداخله‌گری است که عدم تربیت شهروند جهانی از طریق برنامه‌درسی دانشگاهی را تشدید می‌کند. بر اساس این یافته‌ها در بخش کیفی

نمودار ۱. ارتباط بین رویکردهای میان‌رشته‌ای، اصول سازمان‌دهی و الگوهای برنامه درسی (اقتباس از سلیمی، ۱۳۹۴)

دلالت‌هایی را برای حوزه برنامه‌های درسی به همراه دارد که از جمله آنها می‌توان به افزایش و گسترش بی‌سابقه منابع علمی قابل دسترس دانشجویان از طریق فناوری‌های نوین ارتباطاتی و اطلاعاتی اشاره کرد. علاوه بر این حضور در بازار کار جهانی و انواع جدید مشاغل، همچنین پذیرش مسئولیت‌های جدید دانشجویان به‌عنوان اعضای جوامع جهانی، ملی و محلی نیازمند کسب صلاحیت‌هایی است که در رویکرد سنتی موضوعات درسی مجزا قابل دسترسی نیست. همچنین با تکیه بر قرائن و شواهد سعی دارد نشان دهد که

حکیم‌زاده (Hakimzadeh, 2012) در مطالعه خود با عنوان "جهانی‌شدن، بین‌المللی شدن آموزش عالی و برنامه‌های درسی میان‌رشته‌ای" اشاره به این موضوع دارد که توجه روزافزون به برنامه‌های درسی میان‌رشته‌ای در آموزش عالی بیانگر وجود چالش‌هایی است که کارآمدی برنامه‌های درسی با تکیه بر موضوعات مجزا را در معرض نقدی جدی قرار می‌دهد. یکی از مهم‌ترین پدیده‌هایی که باعث وجود این چالش‌ها است، روند جهانی شدن است. جهانی شدن - صرف نظر از دیدگاهی که در مقابل آن اتخاذ می‌کنیم -

که مبتنی بر رویکرد برنامه درسی متقارب (همگرا) اما با درجات تلفیقی ضعیف و شدید است. در سطح خرد، یک الگوی برنامه درسی میان‌رشته‌ای در آموزش عالی (طراحی دروسمی میان‌رشته‌ای) در نه گام اصلی طراحی گردید.

در عرصه بین‌المللی، استونر و همکاران (Stoner et al., 2014) در تحقیقی با عنوان "شهروند جهانی کلیدی برای امنیت سلامت جهانی و با تأکید بر نقش آموزش عالی" به این نتایج رسیدند که مسئولیت فردی بسیار سخت است، اما به تنهایی مؤثر نیست. هر فرد باید خود را در جایگاه جهانی تصور کند تا به اهمیت سلامت پی ببرد. شهروند جهانی کسی است که به مسائل جهانی آگاه باشد، مسئولیت اجتماعی را بداند؛ بنابراین، سلامت فردی امری منحصراً فردی نیست و امری همگانی است. در این مطالعه ضمن معرفی سلامت جهانی با ساختار شهروند جهانی، بیان شده است که مراکز تحصیلی سطوح بالا می‌توانند نقش مهمی را در پرورش مسئولیت شهری دانشجویان توانا داشته باشند.

گوردن (Gordon, 2014) تحقیقی را با عنوان "کلاس درس روابط بین‌المللی و یکپارچگی در برابر آموزش شهروند جهانی" انجام داده است که جامعه آماری تحقیق دانشجویانی بودند که به خارج از کشور رفته و هزینه‌هایی را برای تحصیل پرداخت کرده بودند و ادعا داشتند که برنامه درسی‌شان بر محور تربیت شهروند جهانی مطابق با هنجارهاست. نتایج نشان داد که در بسیاری از دانشکده‌هایی که روابط بین‌المللی دارند، می‌توان مقدار بیشتری از بحث‌های دسته‌جمعی و گروهی را که تجارب برون‌مرزی را اشاعه می‌دهند، ایجاد کرد و تا حدودی به اهداف یادگیری خاص تربیت شهروند جهانی نائل شد، زیرا اهداف خاص شهروند جهانی سبب رشد دانشجویان می‌شود و آنها را به محقق تبدیل می‌سازد.

جرار (Jarrar, 2012) درباره آموزش شهروند جهانی در دانشگاه اردن بررسی و تلاش کرده است تا پایه‌های

حرکت به سمت بین‌المللی شدن آموزش عالی و اتخاذ رویکرد میان‌رشته‌ای در برنامه‌های درسی آموزش عالی با فراهم‌سازی زمینه ارتقاء فهم چشم‌اندازهای جهانی و کسب صلاحیت‌های شهروندی جهانی، می‌تواند پاسخ مطلوبی به الزامات دنیای امروز باشد که درهم تنیدگی پدیده‌ها، تنوع و تغییرات سریع از جمله مشخصات بارز آن هستند.

حمیدی و رزقی شیرسوار (Hamidi & Razghi shirsavar, 2012) در تحقیقی درباره عملکرد دانشگاه‌ها در بهبود آموزش شهروندی در کلان‌شهرهای کشور بررسی کردند. جامعه آماری پژوهش، همه دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های مستقر در شهر تهران بودند که تعداد ۵۰۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های استقلال شخصی، آگاهی از مسائل جهانی، تساوی جنسیت، تنوع و چندفرهنگی، دموکراسی، صلح و حل تضادها، ارزش‌های شهری، ارزش‌های اخلاقی، آگاهی از محیط‌زیست، هویت ملی و وطن‌پرستی، ارزش‌های مربوط به کار و ارزش‌های خانوادگی در رتبه اول تا دوازدهم قرار دارند. دانشگاه‌ها در ایجاد زمینه‌های استقلال شخصی، آگاهی از مسائل جهانی و تساوی جنسیت از مؤلفه‌های اصلی آموزش شهروندی بسیار عالی و درزمینه مؤلفه‌های آگاهی از محیط‌زیست، هویت ملی و وطن‌پرستی، ارزش‌های مربوط به کار و ارزش‌های خانوادگی بسیار ضعیف عمل کرده‌اند.

سلیمی و همکاران (Salimi et al., 2012) در پژوهشی به "طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی بین‌رشته‌ای در دوره کارشناسی علوم اجتماعی" پرداخته است. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که سیستم برنامه‌ریزی درسی در علوم اجتماعی یک سیستم متمرکز و نوع سازمان‌دهی آن نیز مبتنی بر رویکرد دیسیپلین محوری است. در حوزه طراحی مدل هم، مدل علوم اجتماعی در این پژوهش، دارای دو سطح کلان و خرد است. در سطح کلان، دو گونه برنامه درسی علوم اجتماعی بین‌رشته‌ای (A و B) طراحی شد

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و از نظر چگونگی گردآوری داده‌ها در گروه پژوهش‌های آمیخته اکتشافی (کیفی- کمی) قرار دارد که در دو مرحله و به روش متوالی انجام شده است. بخش کیفی پژوهش؛ از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع تحلیل تماتیک (موضوعی) در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی استفاده شد. تحلیل تماتیک عبارت است از عمل کدگذاری و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند. این نوع تحلیل در وهله اول به دنبال الگویابی در داده‌هاست. زمانی که الگویی از داده‌ها به دست آمد، باید حمایت تمی یا موضوعی از آن صورت گیرد. به عبارتی تم‌ها از داده‌ها نشأت می‌گیرند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل محتوا کیفی از نوع تماتیک، فیش‌برداری و چک‌لیست بود. تحلیل محتوا را می‌توان از یک منظر روش دانست و از منظر دیگر ابزار، زیرا در اغلب کارهای کیفی که داده‌ها به صورت واژگانی جمع‌آوری می‌شوند مورد استفاده قرار می‌گیرد (Mohammadpur, 2013). جامعه پژوهش در این بخش، سه منبع اطلاعاتی، ادبیات تحقیق، اسناد و مدارک انتخابی با توجه به اهداف پژوهش و سرفصل‌های دروس عمومی مقطع کارشناسی بود. بخش کمی پژوهش؛ با توجه به هدف از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه مورد مطالعه شامل متخصصان حوزه علوم تربیتی دارای مدرک دکتری در رشته‌های گفته شده به‌عنوان اعضای هیئت‌علمی تمام‌وقت دانشگاه‌های آزاد اسلامی (واحد شمال، واحد جنوب، واحد مرکز و واحد علوم و تحقیقات تهران) و دانشگاه‌های جامع دولتی شهر تهران (تهران، بهشتی، خوارزمی و الزهرا) استان تهران به تعداد ۱۴۵ نفر است (جدول ۱). از آنجا که حجم جامعه مورد بررسی محدود است تمام جامعه به‌عنوان نمونه انتخاب و از روش سرشماری استفاده شده است. در این بخش از پژوهش گردآوری داده‌ها، به روش میدانی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته ۷۲ سؤالی پنج‌گزینه‌ای در

آموزش شهروندی جهانی را ایجاد کند. به‌طور کلی، چهار موضوع عمده در این زمینه بررسی شده که عبارت است از: آموزش و پرورش شهروند جهانی، مسائل و چالش‌های کلیدی اندیشه انسان معاصر، رویکرد فلسفی و تحلیلی و تلاش برای برنامه‌ریزی آموزشی شهروندی جهانی. روش تحقیق توصیفی کیفی با در نظر گرفتن شهروند جهانی از نظر فلسفه آموزش و پرورش ملی اردن بود و نتایج نشان داد که برای دستیابی به مؤلفه‌های انسان‌دوستانه از شهروندی جهانی در آموزش و پرورش، باید از نظام ارزش‌های اخلاقی هویت انسان شروع کرد.

تاکاک و اکدمیر (Takkac & Akdemir, 2012) در تحقیقی با عنوان "آموزش اعضای آینده دنیا با درک و فهمی از شهروند جهانی" دریافتند که جهانی‌شدن در مفهوم مدرن آن به آموزش شهروندان جهانی نیاز دارد، با این دیدگاه منطقی که افراد جزئی از خانواده بزرگ جهانی هستند. در فرایند جهانی‌شدن ارزش‌های ملی، سنت‌ها و آرزوها باید همگام با انتظارات جهانی پیش روند.

بنابراین، پژوهش حاضر به یاری دانش نظری موجود در ارتباط با برنامه درسی میان‌رشته‌ای و با مرور وضعیت کنونی برنامه درسی عمومی دانشگاهی که از بعد هدف تربیت شهروند مسئول و جهانی را بر عهده دارد؛ برای پاسخ‌گویی به پرسش اصلی پژوهش "طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای چگونه است؟" نیازمند به پاسخ‌گویی به دو پرسش فرعی زیر است:

۱. بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در مبانی نظری و ادبیات مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟

۲. بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در اسناد و سرفصل‌های دروس عمومی مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟

الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مشتمل بر عناصر اصلی برنامه درسی نظیر اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی، بر اساس سه مؤلفه دانش، مهارت و نگرش طراحی شده است.

گردید. پایایی ابزار اندازه‌گیری با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ و از روایی محتوا و سازه نیز استفاده شد. روایی سازه مشخص می‌کند که آیا نشانگرهایی که برای معرفی سازه یا متغیرهای مکنون در نظر گرفته شده‌اند واقعاً معرف آنها هستند یا نه را می‌آزماید.

مقیاس لیکرت که حاصل از بخش کیفی در فاز اول پژوهش است انجام شده است. این پرسشنامه بر اساس سه مؤلفه اصلی آموزش شهروند جهانی شامل دانش، نگرش و مهارت مشخص شده است و هر کدام از عناصر اصلی برنامه درسی شامل اهداف، محتوا، روش تدریس و ارزشیابی در قالب گویه‌های مختلف به تفکیک استخراج

جدول ۱. ویژگی جمعیت شناختی

تعداد اعضای هیئت‌علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه‌های منتخب		دانشگاه نمونه	استان	منطقه
مرد	زن		تهران	۱
۲۲	۱۳	دانشگاه تهران		
۶	۲	دانشگاه بهشتی		
۲۲	۸	دانشگاه خوارزمی		
۲	۱۰	دانشگاه الزهرا		
۶	۳	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تحقیقات تهران		
۸	۴	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال		
۹	۳	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب		
۱۶	۱۱	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز		
۱۴۵ نفر		جمع کل		

سنجش تفاوت فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار طبقات یک متغیر از خی‌دو استفاده تا مشخص کند آیا تفاوت موجود معنی‌دار بوده یا ناشی از خطا ۳. برای مقایسه میانگین رتبه‌بندی گروه‌های مختلف یا اولویت‌بندی متغیرها از فریدمن استفاده شده است.

یافته‌ها

تنظیم ساختاری این بخش، ارائه یافته‌ها با توجه به سؤال اصلی پژوهش "طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای چگونه است؟" است. یافته‌های به‌دست‌آمده از مروری بر مبانی و پیشینه نظری اشاره به این موضوع دارد که مفهوم شهروند جهانی در دوره پسامدرن شکل گرفت و چهار عنصر هویت، مشارکت، حقوق و تکالیف از عناصر شاکله مهم این مفهوم است که در قالب جدول ۲ ملاحظه می‌شود.

در بخش کیفی از روش تحلیل تماتیک یا موضوعی در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی طی مراحل زیر از طریق کدگذاری استفاده شد ۱. گردآوری اطلاعات واقعی و جدید با جستجو در ادبیات و مباحث نظری پژوهش، اسناد و سرفصل‌های موجود برنامه درسی و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره مفهوم شهروند جهانی ۲. شناسایی و بررسی مسائل، شرایط و وقایع جاری در مورد این مفهوم بدون هرگونه دخالت محقق در دست‌کاری یا کنترل موقعیت، وضعیت و نقش متغیرها ۳. مقایسه و تحلیل وقایع در جهت ارائه چارچوبی برای یکپارچه‌سازی داده‌ها (Farasatkah, 2016 & Rouhani, et al., 2019). در بخش کمی برای تحلیل داده‌ها از آمار استنباطی خی‌دو و فریدمن به دلایل زیر استفاده شده است: ۱. مقیاس اندازه‌گیری رتبه‌ای است ۲. برای

جدول ۲. خلاصه یافته‌های به‌دست‌آمده از مروری بر مبانی و پیشینه نظری پژوهش

ردیف مؤلفه	اهداف برنامه درسی
۱	شناخت پیامدهای توسعه پایدار
۲	آشنایی با محیط‌زیست و منابع طبیعی و نحوه محافظت از آنها
۳	آشنایی با روش‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات
۴	آگاهی از مسائل ناشی از تنوع فرهنگی در ممالک دنیا
۵	آگاهی از هویت و مسئولیت خود نسبت به افراد در جوامع محلی و بین‌المللی
۶	درک درست از اتفاقات جهانی همگام با رشد مسائل (اجتماعی، فرهنگی، روانشناسی و سیاسی)
۷	<p>آشنایی با ویژگی‌های شهروند جهانی</p> <p>مسئولیت‌پذیری در خصوص آینده جهان از ابعاد مختلف توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر متعهد به برابری و عدالت اجتماعی توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی متعهد به رشد و توسعه پایدار و حفظ محیط‌زیست مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران شناخت نظام‌های بین‌المللی دارای نگرش جهانی و دموکراتیک آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی شناخت وابستگی متقابل و گرایش به تشکیل جامعه بشریت یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها دارای عزت‌نفس و هویت ملی و جهانی</p>
۸	آگاهی نسبت به اهمیت موضوع صلح در جهان
۹	پرورش قوه قضاوت صحیح و روحیه علمی در دانشجویان
۱۰	تقویت درک زیباشناختی نسبت به جهان
۱۱	تقویت نگرش دموکراتیک در دانشجویان
۱۲	فراهم نمودن بستر برای شرکت در بحث‌های مربوط به برابری، عدالت اجتماعی، حقوق بشر و مسائل اجتماعی
۱۳	احساس درک هویت، عزت‌نفس و اعتماد به اینکه مردم می‌توانند در جهان تغییر ایجاد کنند
۱۴	حساسیت و آگاهی به محیط‌های پیچیده انسانی و آمادگی برای سازگاری با سبک زندگی جهان در حال تغییر
۱۵	تقویت احساس کمک به ایجاد یک جامعه مبتنی بر عدالت و پایدار در طیف وسیعی از سطوح محلی و جهانی
۱۶	احترام و ارزش‌گذاری به تنوع زبان‌ها و فرهنگ‌های جهان
۱۷	قابلیت تفکر در سطح جهانی و در نظر گرفتن مسائل از دیدگاه‌های مختلف (اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)
۱۸	توانایی برقراری ارتباط و همدردی با مردم در سطح محلی و جهانی
۱۹	تقویت رهبری مؤثر، همکاری و مهارت کارگروهی
۲۰	استفاده از راهبرد حل مسئله در برخورد با چالش‌های زندگی
۲۱	مهارت استفاده از فناوری اطلاعات و کاربرد آن از سوی دانشجو
۲۲	مهارت مقابله با هیجانات و استرس
۲۳	مهارت استفاده از تفکر انتقادی
۲۴	ارائه و استفاده از یک الگوی عملی و درست مصرف در همه زمینه‌ها

از سویی دیگر یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کیفی سرفصل‌های مصوب دروس عمومی و اسناد قانونی منتخب و مرتبط با مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی اشاره به این موضوع دارد که توجه به کتاب‌های درسی دانشگاهی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در نظام آموزش عالی می‌تواند راه را برای توسعه ساختارهای آموزشی کشور بر اساس اسناد فرادستی هموارتر کند. در این شرایط پرداختن به مفهوم شهروند جهانی و بازنمایی آن در اسناد (سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، نقشه جامع علمی کشور، سند برنامه ششم توسعه) و سرفصل‌های دروس عمومی کارشناسی به‌عنوان زیرساختی محسوب می‌شود که نیل به این هدف را ممکن می‌سازد.

جهانی‌شدن، دارای مؤلفه‌ها و محورهای بنیادین مختلفی است، اما با توجه به اولویت‌ها و نیازهای جهانی‌شدن و تلاش و ضرورت‌های موجود در این حوزه، در مجموع محورهایی که در این ارزیابی مد نظر بوده به‌طور کلی شامل موارد ذیل است، بدیهی است موارد ذکرشده مبتنی بر ادبیات پژوهش بوده و بر اساس نقشه مفهومی حاصل‌آمده از این ادبیات وسیع، طرح شده است. درواقع تلاش شده است تا سرفصل‌های مصوب بر اساس محورهای ارائه‌شده بررسی و چگونگی بازنمایی این محورها در سرفصل‌های مصوب به دقت تحلیل شوند (جدول ۳).

در راستای تحلیل محتوای اسناد نیز، سه سند (چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، نقشه جامع علمی کشور، سند برنامه ششم توسعه) به صورت نمونه هدفمند از بین انواع اسناد مربوط به آموزش که بیشترین ارتباط را با هدف پژوهش داشته انتخاب شدند. این اسناد نیز بر مبنای محورهای ارائه‌شده در تبیین مفهوم شهروند جهانی بررسی شدند. نگاه به اسناد می‌تواند این سؤال را به ذهن متبادر سازد که این اسناد هم‌سطح نیستند، برای مثال سند چشم‌انداز یک قانون کلی و سایر قوانین در سطحی جزئی‌تر قرار می‌گیرند؛ اما واقعیت آن است که بافت آموزش عالی ایران از مجموع قوانین فوق تشکیل شده که در شکل کلان و خرد خود واقعیت‌های

آن را شکل می‌دهند. از سوی دیگر نمی‌توان فضایی عقلایی را تصویر نمود که در آن سیاست خرد و کلان و قوانینی که برای آنها تصویب می‌شود هر یک سمت‌وسوی جداگانه‌ای داشته باشند. سیاست‌ها و قوانین خرد برای اجرایی کردن قوانین کلان طراحی شده و به تبع باید با آنها هم سو و هم‌جهت باشند. بر اساس یافته‌های پژوهش، سطح مطالب مرتبط با جهانی‌شدن از بعد کیفی، از درسی نسبت به درس دیگر و از سندی نسبت به سند دیگر از شدت و ضعف قابل توجهی برخوردار است. آنچه مسلم است اینکه اکثر مطالب مرتبط با مؤلفه‌های جهانی‌شدن، مطالبی هستند که اغلب ارتباط غیرمستقیم به مؤلفه‌های جهانی‌شدن دارند و از وجوه ایجابی، سلبی و خنثی، می‌توان ادعا نمود که وجه خنثی بر سایر وجوه از سنگینی محسوسی برخوردار است.

پاسخ به سؤال اصلی پژوهش: طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای چگونه است؟

الگوی برنامه درسی میان‌رشته‌ای در این پژوهش به مبحث طراحی خرد برنامه درسی (در سطح دروس) پرداخته است. بخش طراحی خرد در اینجا ناظر به چگونگی طراحی دروس میان‌رشته‌ای است که در درون ساختار کلان برنامه درسی میان‌رشته‌ای قرار گرفته است. این بخش شامل ۵ گام اجرایی که در ذیل مطالب آمده است.

گام ۱: تعیین فلسفه بنیادین رویکرد میان‌رشته‌ای در طراحی برنامه درسی شهروند جهانی

در این گام سه بیانیه ۱. فلسفی؛ در ارتباط با ماهیت و اهداف آموزش عالی از دید کسانی که برنامه درسی جدید را طراحی می‌کنند، ۲. روان‌شناختی؛ درباره ماهیت یادگیری و نقش آموزش در تسهیل یادگیری است و ۳. جامعه‌شناختی؛ درباره ارتباط برنامه درسی با نیازهای جامعه و نیازهای فرد در جامعه مشخص می‌شود.

جدول ۳. تحلیل محتوای کیفی سرفصل‌های دروس عمومی

ارزیابی سرفصل‌های مصوب دروس عمومی		
نام درس	سرفصل	ویژگی‌های شهروند جهانی
درس آیین زندگی (اخلاق کاربردی)		
۱	پذیرش موازین اخلاقی اسلامی درباره مسائل فردی و اجتماعی	متعهد به برابری و عدالت اجتماعی
۲	اخلاق کار و معیشت که اشاره به کار گروهی	کار گروهی
۳	اخلاق معاشرت که اشاره به اخلاق شهروندی و مسئولیت‌پذیری.	مسئولیت‌پذیری
۴	اخلاق دوستی و رفاقت که اشاره به حقوق دوستان در قبال یکدیگر دارد	آگاهی و احترام به ارزش‌ها و حقوق دیگران
۵	اخلاق محیط‌زیست که اشاره به آداب تعامل انسان با محیط‌زیست	محیط‌زیست و توسعه پایدار
سرفصل درس حقوق اجتماعی و سیاسی در اسلام		
۱	عدالت	عدالت اجتماعی
۲	آزادی تفکر و عقیده	دموکراسی
۳	آزادی بیان و قلم	دموکراسی
۴	انتخاب شغل و مسکن	آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران
۵	حق امنیت و عدالت اجتماعی	متعهد به برابری و عدالت اجتماعی
۶	حقوق و روابط بین‌الملل در اسلام	شناخت نظام‌های بین‌المللی
سرفصل درس آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران		
۱	حقوق	آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران
۲	آزادی‌های عمومی	دموکراسی
۳	سیاست خارجی	شناخت نظام‌های بین‌المللی
سرفصل درس انسان در اسلام		
۱	آزادی و مسئولیت انسان	دموکراسی و مسئولیت‌پذیری
سرفصل درس اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)		
۱	احزاب و گروه‌ها و مشارکت سیاسی	مشارکت اجتماعی در سطوح مختلف ملی، بین‌المللی...
۲	اصول و مبانی سیاست خارجی	شناخت نظام‌های بین‌المللی
۳	نظام بین‌الملل	شناخت نظام‌های بین‌المللی
۴	عدالت اجتماعی	متعهد به برابری و عدالت اجتماعی
سرفصل درس زبان خارجی: درس زبان خارجی با هدف «کسب مهارت در خواندن و درک مفاهیم متون خارجی به‌منظور آماده ساختن دانشجو برای فراگرفتن متون نیمه تخصصی» که دارای ۸ بند است، ارائه شده است. همان‌گونه که جهانی‌شدن با گسترش زبان متعلق به گفتمان غالب همراه است، فراگیر شدن یک زبان متعلق به گفتمان غالب نیز به گسترش روند جهانی‌شدن در چارچوب خواسته‌ها و علائق صاحبان آن گفتمان ارتباط دارد و این همان پدیده‌ای است که امروزه به‌طور خاص در خصوص زبان انگلیسی یعنی زبانی که در اکثر قریب به اتفاق جوامع در حال یافتن جایگاهی برجسته است، کاملاً مشهود است. با نگاهی به اسناد و برنامه‌های موجود جامعه ایران درمی‌یابیم که این موضوع با وجود اهمیت و تناسب آن با نیازهای راهبردی جامعه، کماکان مغفول مانده و نه تنها سیاست یا برنامه‌ای مجزا و کارآمد در این خصوص تهیه و تدوین نشده است، بلکه اسناد فرادستی که به نحوی گذرا به مقوله زبان انگلیسی پرداخته‌اند، نشان‌دهنده ضعف‌ها، ناهماهنگی‌ها و تعارض‌های جدی است (Aghagolzadeh & Davari, 2015).		
نکته: در کنار دروسی که تاکنون در حوزه سرفصل‌های مصوب دروس عمومی از نظر گذشت، تعدادی از دروس عمومی هستند که مفهوم شهروند جهانی در آنها دیده نشده است؛ زیرا به لحاظ محتوا و هدف با این مفهوم سروکاری ندارند. این دروس عبارت‌اند از درس آشنایی با قرآن کریم، روخوانی قرآن کریم، تنظیم خانواده، وصیت‌نامه امام، تربیت بدنی، فارسی، انقلاب اسلامی ایران، اندیشه اسلامی ۱ و ۲، فلسفه اخلاق، تاریخ صدر ...		

رویکرد مبنایی انتخاب شده (مفهومی و معرفت‌شناختی یا ابزاری و روشی) از این رویکردها استفاده می‌شود (Salimi&Maleki,2015). این رویکردهای خرد بر مبنای «هدفمندی، قلمرو، دامنه و سطوح پیچیدگی موضوع» به انواع متفاوتی تقسیم می‌شوند (جدول ۴). در این پژوهش از رویکرد کلان مفهومی یا معرفت‌شناختی (برنامه درسی تلفیقی) با هدف یادگیری و رویکردهای خرد (عمودی، وسیع و آموزشی) استفاده شد.

گام ۲: تعیین رویکردهای برنامه درسی میان‌رشته‌ای در طراحی برنامه درسی شهروند جهانی
رویکردهای میان‌رشته‌ای در تقسیم‌بندی کلی دو دسته عمده تقسیم می‌شوند: رویکرد ابزاری یا روشی و رویکرد مفهومی یا معرفت‌شناختی (Repko,2005 & 2008; Klein,2002). رویکرد معرفت‌شناختی یا مفهومی منطبق با بعد شناختی یادگیرنده است و رویکرد ابزاری یا روشی با دیدگاه غیرشناختی و عملی در ارتباط است. در برخی منابع، رویکردهای دیگری (رویکردهای خرد) در حوزه میان‌رشته‌ای ذکر شده‌اند که متناسب با نوع

جدول ۴. رویکردهای کلان و خرد مطالعات بین‌رشته‌ای

رویکردهای کلان مطالعات بین‌رشته‌ای		رویکردهای خرد
مفهومی یا معرفت‌شناختی (برنامه درسی تلفیقی)	ابزاری یا روشی (برنامه درسی همگرا یا متقارب)	مطالعات بین‌رشته‌ای
عمودی	افقی	عمودی-افقی
وسیع	عمیق	وسیع و عمیق
آموزشی	پژوهشی	پژوهشی و آموزشی

همکارانه) و به تبع آن، انتخاب اصل برنامه درسی (ادغام یا همکاری)، نوبت به چگونگی اجرای آن برنامه‌ها می‌رسد. زمانی که نوع برنامه درسی ما تلفیقی باشد، نوع الگوی آموزش و اجرای برنامه درسی هم تلفیقی که در این مطالعه نیز استفاده شد. اگر برنامه درسی ما متقارب یا مبتنی بر همکاری باشد، از سه نوع دیگر (یعنی تکمیل، چرخش و مقایسه) استفاده می‌کنیم.

گام ۳: تعیین الگوها و شرایط آموزش بین‌رشته‌ای در طراحی برنامه درسی شهروند جهانی
در مطالعات بین‌رشته‌ای و برنامه درسی بین‌رشته‌ای، بعد از انتخاب نوع رویکرد مطالعه (مفهومی- معرفت‌شناسی یا ابزاری- روشی) و در برنامه درسی بعد از تبیین ضرورت استفاده از هر کدام از انواع برنامه‌های درسی بین‌رشته‌ای (تلفیقی- ادغامی یا متقارب-

جدول ۵. الگوهای آموزشی مطالعات بین‌رشته‌ای

رویکردهای برنامه درسی بین‌رشته‌ای		الگوهای آموزشی
برنامه درسی تلفیقی	برنامه درسی همگرا یا متقارب	
	✓	تکمیلی
	✓	چرخشی
✓		تلفیقی
	✓	مقایسه‌ای

عناصر برنامه درسی که در الگوهای گوناگون برنامه درسی به‌عنوان عناصر اصلی از آنها نام برده می‌شود در این پژوهش

گام ۴: تعیین عناصر برنامه درسی میان‌رشته‌ای در طراحی برنامه درسی شهروند جهانی

جدول ۶. اهداف مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی

اهداف مبتنی بر دانش الگوی برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
آشنایی با روش‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات	۵/۴۳	۷	$X^2 = ۵۶/۵۵$	<۰/۰۱	۰/۰۵
آشنایی با ویژگی شهروند جهانی	۴/۸۳				
آگاهی از هویت و مسئولیت خود نسبت به جامعه	۴/۵۳				
آگاهی از مسائل ناشی از تنوع فرهنگی	۴/۴۴				
شناخت پیامدهای توسعه پایدار	۴/۳۳				
درک درست از اتفاقات جهانی	۴/۱۶				
آگاهی نسبت به اهمیت صلح جهانی	۴/۱۳				
آشنایی با محیط‌زیست و منابع طبیعی	۴/۱۰				
اهداف مبتنی بر نگرش الگوی برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
احترام به تفاوت‌ها	۵/۰۶	۷	$X^2 = ۵۹/۰۵$	<۰/۰۱	۰/۰۵
بحث‌های عدالت اجتماعی	۴/۹۲				
عزت‌نفس	۴/۸۳				
توسعه جهانی پایدار	۴/۶۲				
حساسیت به محیط	۴/۵۶				
قوة قضاوت صحیح	۴/۰۹				
زیباشناختی	۴/۰۲				
نگرش دمکراتیک	۳/۹۹				
اهداف مبتنی بر مهارت برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
راهبرد حل مسئله	۵/۰۲	۷	$X^2 = ۵۷/۹۵$	<۰/۰۱	۰/۰۵
همکاری گروهی	۴/۸۹				
استفاده از فناوری اطلاعات	۴/۷۳				
تفکر انتقادی	۴/۶۸				
توانایی برقرار ارتباط	۴/۶۱				
الگوی مصرف بهینه	۴/۱۰				
تفکر جهانی	۴/۰۹				
مقابله با هیجان	۳/۸۶				

نگرش و مهارت) شهروند جهانی و مبتنی بر رویکرد مفهومی میان‌رشته‌ای است؛ به عبارتی این رویکرد به سازمان‌دهی معلومات و اصل ادغام می‌پردازد که در نهایت الگوی تلفیقی مطلوبی از برنامه درسی شهروند جهانی در اختیار قرار می‌دهد. برای گام ۵ بایستی به چهار سؤال زیر پاسخ داد (نمودار ۲).

۱-۵: اهداف مطلوب الگوی برنامه درسی شهروند جهانی بر اساس مؤلفه شهروند جهانی (دانش، نگرش و مهارت) کدامند؟

عبارت از چهار عنصر هدف، محتوا، آموزش و ارزشیابی است که هر یک از این عناصر با توجه به مؤلفه‌های جهانی شدن (دانش، مهارت و نگرش) دارای ویژگی‌های هستند که پس از طی شدن گام ۵ می‌توان از آنها نام برد.

گام ۵: طراحی برنامه درسی شهروند جهانی

طراحی برنامه درسی یعنی تصمیم‌گیری در خصوص هریک از عناصر (اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی) برنامه درسی، با توجه به مؤلفه‌های (دانش،

هویت و مسئولیت خود نسبت به جامعه از مهم‌ترین اهداف مبتنی بر دانش الگوی برنامه درسی شهروند جهانی است، در اهداف مبتنی بر نگرش مؤلفه‌های احترام به تفاوت‌ها، بحث‌های عدالت اجتماعی و عزت نفس سه اولویت اول است و در اهداف مبتنی بر مهارت مؤلفه‌های راهبرد حل مسئله، همکاری گروهی و استفاده از فناوری اطلاعات سه اولویت اول است.

بر اساس نتایج جدول ۶، در گویه‌های مختلف اهداف مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، تفاوت بین رتبه‌های اعلام شده معنی‌دار گردید چراکه، مقدار سطح معنی‌دار آماره خی دو ($<0/01$) از مقدار خطای مجاز ($0/05$) کمتر شده است. بر این اساس و با توجه به نتایج جدول در اهداف مبتنی بر دانش سه مؤلفه آشنایی با روش‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، آشنایی با ویژگی شهروند جهانی و آگاهی از

جدول ۷. محتوای مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی

محتوای مبتنی بر دانش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
ویژگی‌های شهروند جهانی	۴/۶۶	۶	$X^2=۶۶/۷۵$	$<0/01$	۰/۰۵
معرفی فرهنگ ملل	۴/۵۵				
معرفی قوانین اجتماعی	۴/۱۲				
معرفی منابع طبیعی	۳/۹۰				
رشد عزت‌نفس	۳/۶۳				
پرورش تغییرپذیری	۳/۶۲				
مطالعه ماهیت انسان	۳/۵۳				
محتوای مبتنی بر نگرش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
بیان آزادانه عقاید	۴/۳۲	۶	$X^2=۲۵/۶۶$	$<0/01$	۰/۰۵
تعهد به برابری	۴/۲۴				
تغییر نگرش دانشجویان	۴/۱۲				
یادگیری مادام‌العمر	۴/۰۹				
اعتقاد به صلح	۳/۸۹				
پذیرش موقعیت جدید	۳/۷۸				
همکاری گروهی	۳/۶۳				
محتوای مبتنی بر مهارت برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
ارزیابی نقادانه	۴/۱۳	۶	$X^2=۴/۵۵$	$<0/01$	۰/۰۵
تصمیم‌گیری منطقی	۴/۱۱				
استفاده از امکانات محیطی	۴/۰۴				
ارتباط مؤثر	۴/۰۲				
رعایت بهداشت	۳/۹۵				
مراحل حل مسئله	۳/۹۱				
خودآگاهی	۳/۸۷				

محتوای مبتنی بر دانش سه مؤلفه ویژگی‌های شهروند جهانی، معرفی فرهنگ ملل و معرفی قوانین اجتماعی سه اولویت اول، در محتوای مبتنی بر نگرش سه مؤلفه بیان آزادانه عقاید، تعهد به برابری، تغییر نگرش دانشجویان و یادگیری مادام‌العمر در اولویت نخست و در محتوای مبتنی بر مهارت مؤلفه‌های ارزیابی نقادانه، تصمیم‌گیری منطقی و استفاده از امکانات محیطی سه اولویت اول این برنامه درسی است.

۲-۵: محتوای مطلوب الگوی برنامه درسی شهروند جهانی بر اساس مؤلفه شهروند جهانی (دانش، نگرش و مهارت) کدامند؟
بر اساس نتایج جدول ۷، در گویه‌های مختلف محتوای مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، تفاوت بین رتبه‌های اعلام شده معنی‌دار گردید چراکه مقدار سطح معنی‌دار آماره خی دو ($<0/01$) از مقدار خطای مجاز ($0/05$) کمتر شده است. بر این اساس و با توجه به نتایج جدول در

جدول ۸. روش‌های تدریس مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی

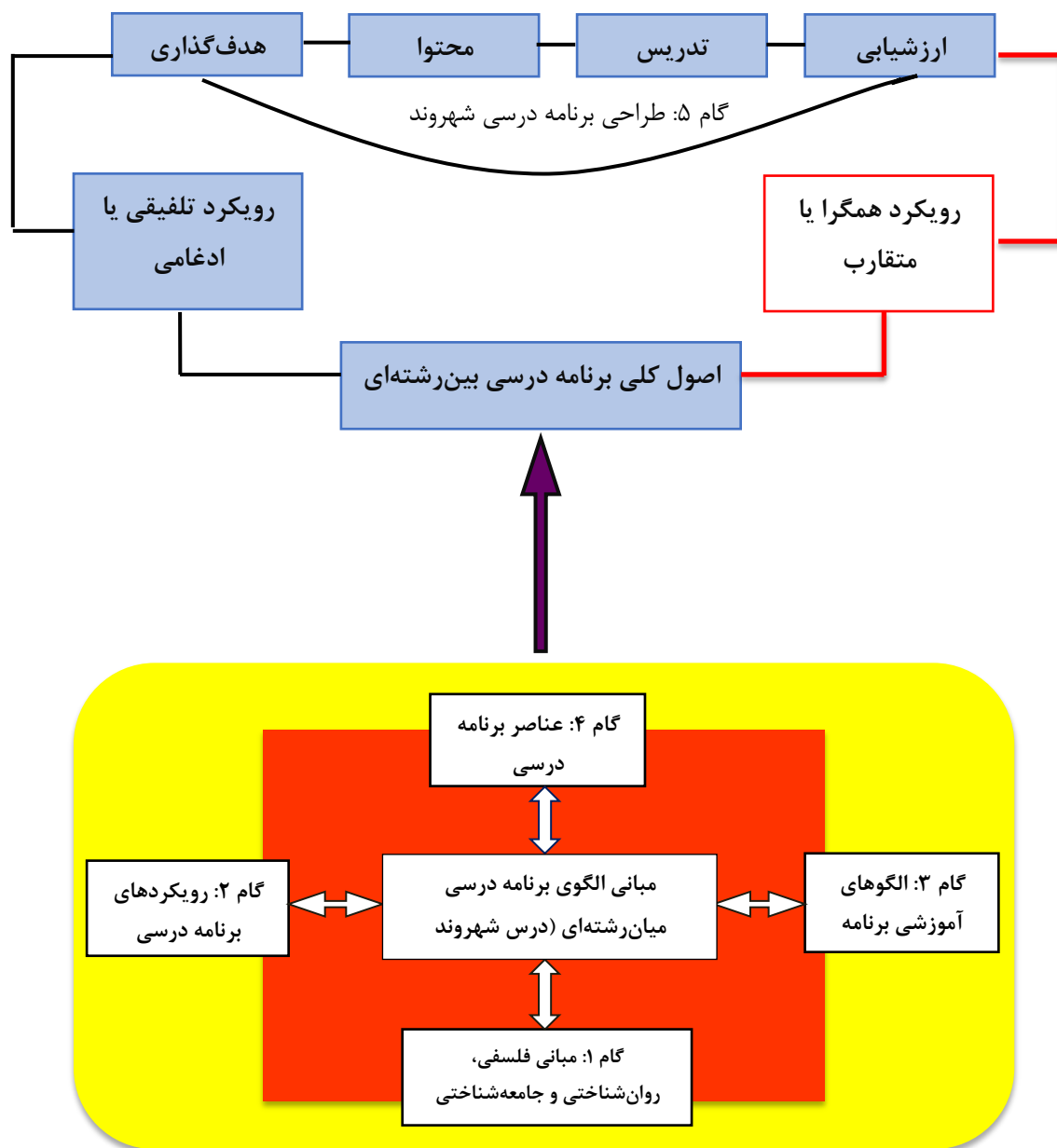
روش‌های تدریس مبتنی بر دانش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
روش تدریس مبتنی بر پروژه	۳/۸۴	۵	$X^2 = 62/57$	$<0/01$	۰/۰۵
روش تدریس تیمی	۳/۷۳				
روش‌های تدریس حل مسئله	۳/۶۵				
روش تدریس مبتنی بر مشارکت	۳/۵۵				
روش تدریس مبتنی بر کاوش	۳/۴۵				
روش‌های تدریس نقادانه	۲/۸۶				
روش‌های تدریس مبتنی بر نگرش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
روش مبتنی بر پژوهش	۲/۶۲	۳	$X^2 = 6/66$	۰/۰۹۹	۰/۰۵
روش الگوبرداری	۲/۴۹				
روش ICT	۲/۴۵				
روش مباحثه	۲/۴۴				
روش‌های تدریس مبتنی بر مهارت شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
بهره‌گیری از روش مشارکتی	۴/۴۶	۶	$X^2 = 31/65$	$<0/01$	۰/۰۵
کاربرد آموزش مجازی	۴/۲۷				
کاربست روش حل مسئله	۴/۰۳				
مهارت تجزیه و تحلیل	۳/۹۹				
ایفای نقش دانشجوی	۳/۸۸				
روش مشاهده پذیرش الگوهای صحیح	۳/۷۹				
کاربست روش فردی	۳/۶۵				

۳-۵: روش‌های تدریس مطلوب الگوی برنامه درسی شهروند جهانی بر اساس مؤلفه شهروند جهانی (دانش، نگرش و مهارت) کدام‌اند؟
 بر اساس نتایج جدول ۸، در گویه‌های مختلف روش‌های تدریس مبتنی بر دانش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، تفاوت بین رتبه‌های اعلام شده معنی‌دار گردید چراکه، مقدار سطح معنی‌دار آماره خی دو ($<0/01$) از مقدار خطای مجاز ($0/05$) کمتر شده است. بر این اساس و با توجه به نتایج در روش تدریس مبتنی بر دانش، سه مؤلفه روش‌های پروژه، روش‌های تیمی و روش حل مسئله از مهم‌ترین اولویت‌های پاسخ‌دهندگان و در روش‌های تدریس مبتنی بر مهارت مؤلفه‌های بهره‌گیری از روش مشارکتی، کاربرد آموزش مجازی و کاربست روش حل مسئله از مهم‌ترین آنان است. در گویه‌های مختلف روش‌های مبتنی بر نگرش الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، تفاوت بین رتبه‌های اعلام شده معنی‌دار نگردید؛ چراکه، مقدار سطح معنی آماره خی دو ($0/09$) از مقدار خطای مجاز ($0/05$) بیشتر شده است. از این رو نیازی به اولویت‌بندی فریدمن در خصوص گویه‌های روش‌های مبتنی بر نگرش نیاز نیست.

۴-۵: ارزشیابی مطلوب الگوی برنامه درسی شهروند جهانی بر اساس مؤلفه شهروند جهانی (دانش، نگرش و مهارت) کدام‌اند؟
 بر اساس نتایج جدول ۹، در گویه‌های مختلف روش‌های ارزشیابی مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، تفاوت بین رتبه‌های اعلام شده معنی‌دار گردید چراکه، مقدار سطح معنی‌دار آماره خی دو ($<0/01$) از مقدار خطای مجاز ($0/05$) کمتر شده است. بر این اساس و با توجه به نتایج جدول در ارزشیابی مبتنی بر دانش سه مؤلفه ارزشیابی پرورش تغییرپذیری، مبتنی بر عملکرد، ارزشیابی مشاهده‌ای و شناسایی جنبه‌های مختلف از مهم‌ترین اولویت‌ها، در روش ارزشیابی مبتنی بر نگرش مؤلفه‌های سنجش ویژگی‌های شهروند جهانی، ارزشیابی فهم ارتباطات جهانی و حقوق بشر از نظر پاسخ‌دهندگان از مهم‌ترین اولویت‌ها بودند؛ و در نهایت در ارزشیابی مبتنی بر مهارت مؤلفه‌های ارزشیابی مهارت‌های شهروند جهانی، ارزشیابی مهارت تجزیه و تحلیل، پروژه‌های فردی و گروهی سه اولویت اول این برنامه درسی است.

جدول ۹. ارزشیابی مبتنی بر دانش، نگرش و مهارت الگوی برنامه درسی شهروند جهانی

ارزشیابی مبتنی بر دانش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
روش ارزشیابی پرورش تغییرپذیری	۳/۶۲	۴	$X^2 = 23/05$	$<0/01$	۰/۰۵
روش ارزشیابی مبتنی بر عملکرد	۲/۷۷				
روش ارزشیابی مشاهده‌ای	۲/۵۵				
شناسایی جنبه‌های مختلف	۲/۴۹				
روش ارزشیابی پرسش و پاسخ	۲/۲۶				
ارزشیابی مبتنی بر نگرش برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
سنجش ویژگی‌های شهروند جهانی	۲/۱۶	۲	$X^2 = 23/76$	$<0/01$	۰/۰۵
سنجش فهم ارتباطات جهانی	۲/۰۸				
ارزشیابی از نقش حقوق بشر	۱/۸۵				
ارزشیابی مبتنی بر مهارت برنامه درسی شهروند جهانی	رتبه فریدمن	درجه آزادی	خی دو	سطح معنی‌داری	خطای مجاز
ارزشیابی مهارت‌های شهروند جهانی	۳/۸۷	۳	$X^2 = 35/18$	$<0/01$	۰/۰۵
ارزشیابی مهارت تجزیه و تحلیل	۲/۵۸				
پروژه‌های فردی و گروهی	۲/۴۶				
خودسنجی	۲/۲۲				

نمودار ۲. طرح شماتیک مدل برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای

بحث و نتیجه‌گیری

مهم این پژوهش نتیجه می‌شود که: متن و محتوای نظام آموزشی فعلی کشور، در خصوص محتوای کتب دروس عمومی دارای وجوه و ابعاد مثبت زیادی بوده و در خیلی از زمینه‌ها و عرصه‌ها از کارایی و کارآمدی بالایی از جمله در حوزه دانش و معارف عالی‌ه‌ای و بشری؛ اخلاق و بینش اسلامی و انسانی برخوردار است که ثمرات و نتایج آن نیز ملموس بوده و مورد اذعان همگان نیز هست؛ اما با همه وجوه مثبتی که دارد، به

این پژوهش با هدف طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی مبتنی بر رویکرد میان‌رشته‌ای بر اساس روش آمیخته اکتشافی (کیفی- کمی) در دو مرحله و به روش متوالی صورت گرفت. در بخش کیفی از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع تحلیل تماتیک (موضوعی) در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی استفاده شد. بر اساس یافته‌های

Salimi (Saadatmand, 2013)، سلیمی و ملکی (Rashidi, 2017) در باب اهداف مطلوب الگوی برنامه درسی همسویی و مطابقت دارد. همچنین نتایج این پژوهش در بعضی از موارد با نتایج کاظم‌پور و همکاران (Kazempour et al., 2012) مغایرت دارد که شاید بتوان دلیل این مغایرت را به جامعه آماری مورد مطالعه متفاوت این دو تحقیق نسبت داد.

در خصوص محتوای مناسب هر برنامه درسی ذکر این نکته حائز اهمیت است که منظور از محتوا عبارت است از دانش سازمان‌یافته و اندوخته شده، اصطلاحات، اطلاعات، واقعیات، قوانین و اصول، روش‌ها، مفاهیم، تعمیم‌ها مورد نظر است. خواه به‌عنوان بخشی از متن یک کتاب باشد، خواه توضیحات، حواشی و سایر اجزای جانبی آن درس مدنظر قرار گیرد. یافته‌های به‌دست‌آمده از بررسی این فرضیه‌ها با نتایج رپکو (Repko et al., 2019)، جمالی تازه کند (Jamali tazehkand et al., 2013)، یآوری (Yavari et al., 2013)، جرار (Jarrar, 2012)، قلتاش و همکاران (Gheltash et al., 2013) همسویی دارد.

در ارتباط با روش تدریس به نظر می‌رسد که مشکل اساسی روش‌های تدریس سنتی آن است که برای عده‌ای مفید و برای عده‌ای مضر است. در صورت کاربرد دائم از آن، فراگیران فرصت‌های مطلوبی را از دست خواهند داد. حال اگر روش‌های تدریس و یادگیری فاقد تنوع کافی باشد هرگز فرصت تحقق آرمان آموزشی برای همه میسر نخواهد شد. گوناگونی شیوه‌های تدریس و یادگیری وسیله مهمی برای پیشبرد اصل برابری فرصت‌های یادگیری است زیرا طبق نظریه شیوه‌های یادگیری، هر یک از افراد شیوه‌های خاصی را ترجیح می‌دهند اما اکثر محققان و صاحب‌نظران تربیتی روش تدریس حل مسئله را به‌عنوان مؤثرترین شیوه می‌دانند که با نتایج این تحقیق همسویی دارد. یافته‌ها و نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات رپوپورت (Rapoport, 2013)، هیلبورن (Hilburn, 2015)، مک

نظر می‌رسد خروجی و برآیند کلی این متون نسبت به مقوله جهانی‌شدن و مؤلفه‌های بنیادین آن در حدی که انتظارات جامعه را برآورده سازد نیست زیرا، رویکرد هنجاری و سیستم متمرکز محوری دیسپلینی آن را هدایت می‌کند. از سوی دیگر، شکاف بین اسناد بالادستی برنامه درسی و همین‌طور نهادهای آموزشی کشور در نسبت با نیازمندی کشور به سمت‌وسوی جهانی‌شدن علت و ریشه در کاستی‌های نظام آموزشی و در دل آن در برنامه درسی موجود دارد.

با توجه به نتایج، مفروضه‌ها و دیدگاه‌های مطرح شده در بخش کیفی، برای اصلاح وضعیت فعلی به طراحی و تدوین الگوی برنامه درسی مبتنی بر شهروند جهانی در دامنه‌ای گسترده‌تر و با نمونه‌های بزرگ‌تر که به افزایش قابلیت تعمیم نتایج و همچنین دلالت‌های سیاست‌گذاری بهتر و قابل تعمیم‌تری بیانجامد در بخش کمی انجام شد. در این بخش برای طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی، در دو سطح کلی و ویژه اقدام شد. در سطح کلی عوامل مؤثر بر برنامه درسی از دیدگاه‌های فیلسوفان، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان تربیتی و در سطح ویژه نیز مؤلفه‌ها و عناصر برنامه درسی که شامل اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی بر اساس سه مؤلفه (دانش، مهارت و نگرش) شهروند جهانی شناسایی شده است.

در زمینه اهداف مطلوب الگوی برنامه درسی به‌منظور تربیت شهروند جهانی و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان حوزه علوم تربیتی ابتدا به این نکته اشاره می‌شود که با بررسی‌های صورت گرفته، معلوم گردید محققان قبلی تاکنون پژوهش مستقلی را به لحاظ همه مؤلفه‌های تحقیق حاضر در این زمینه انجام داده باشند، یافت نشد ولی درعین حال یافته‌های این پژوهش با بخش‌هایی از یافته‌ها و نتایج در تحقیقات محققان داخلی و بین‌المللی نظیر اسپاراپانی و همکاران (Sparapani et al, 2014)، گوردون (Gordon, 2014)، حمدی و رزقی شیرسوار (Hamidi & Razghi shirsavar, 2012)، صبباغی (Sabbaghi &

انگاشتن هر یک و یا بخشی از این عرصه‌های مهم می‌تواند ضربات و آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به آن جامعه تحمیل نماید؛ بنابراین، توصیه به افزایش کیفیت برنامه‌های آموزشی میان‌رشته‌ای با رویکرد مفهومی به گونه‌ای که دست‌کم، قابل رقابت در عرصه منطقه‌ای باشد، تنوع‌بخشی به نهادهای آموزشی برای افزایش توان همگرایی ساختاری و لزوم برخورداری از انعطاف‌پذیری نظام ملی آموزش عالی می‌شود.

منابع

- Agha Golzadeh, F., & Davari, H. (2015). Globalization and expansion of English language (necessity and requirements of using a critical approach in dealing with English language in Iran). *Culture Strategy*, 25, 203-179. [in Persian]
- Alavi, S., Solymani, Z., Liyaghatdar, M., Mousavi, S., Babri, H. (2013). A Study of the Level of Attention Given to Citizenship Education in the Components of Atmosphere, Organization, Teacher-students Interactions. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 4(vol 4/ No 14/ 2014), 137-154. [in Persian]
- Alvani, S. M., Rahmani, M., & Mohammadnezhad, A. A. (2012). Designing An Improvement Pattern For Social Capital Level Of Citizens In The Era Of Globalization. *Journal Strategic Studies Of Public Policy*, 3(6), 1-22. [in Persian]
- Farasatkah, M. (2016). Qualitative research method in social sciences with emphasis on "theory based" (Grounded Theory of GTM), Tehran, Informative Publishing. [in Persian]
- Fathi Vajargah, K., VahedChokdeh, S. (2006). Identifying the wet damage of citizenship in the hidden curriculum: A theoretical secondary education system from the perspective of female teachers in Tehran and providing solutions to improve its situation. *Educational Innovations*, 5 (3), 93-132. [in Persian]
- نوتون (McNaughton, 2014)، هاو (Howe, 2014)، علوی و همکاران (Alavi et al., 2013)، کاظم‌پور و همکاران (Kazempor et al., 2012) همسویی و مطابقت دارد.
- درنهایت، قبل از اینکه یک مدرس در طراحی یک سیستم ارزشیابی معتبر بکوشد ابتدا شایسته است شیوه آموزشی خود را اصلاح کند زیرا تنها زمانی یک مدرس و معلم می‌توانند شیوه معتبر ارزشیابی را انجام دهند که شیوه آموزشی او نیز اعتبار داشته باشد. پس اولاً آموزش باید با پژوهش همراه باشد و ثانیاً آموزش باید سعی در تلفیق دانش داشته باشد. یافته‌ها و نتایج این تحقیق در زمینه شیوه‌های ارزشیابی با نتایج تحقیقات تاکاک و اکدیمیر (Takkac & Akdemir, 2012)، هیوز (Hughes, 2010)، الوانی و همکاران (Alvani et al., 2012) و رشیدی (Rashidi, 2020) همسویی دارد.
- آنچه از نظر گذشت بیانگر این امر است که، برنامه درسی میان‌رشته‌ای، پرداختن به کشف رابطه‌ها، نمایاندن هم‌پوشانی‌ها، ایجاد معرفت‌شناسی و توسعه روش‌شناسی‌هایی است که درنهایت، به خلق حوزه معرفتی جدید منجر می‌گردد. با واکاوی برنامه‌های درسی عمومی کنونی مشخص شد که مؤلفه‌های بسیاری در همه ابعاد و عناصر برنامه درسی مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. این موضوع مهم و اساسی، امروزه در مجامع علمی و پژوهشی سراسر جهان به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته همواره مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرند. نادیده گرفتن مؤلفه‌های شهروند جهانی در برنامه درسی باعث می‌شود که تعادل و توازن میان شهروند ملی و شهروند جهانی ایجاد نشود. واقعیت غیرقابل انکار جهان امروز این است که جهانی‌شدن، همه ابعاد زندگی بشر و آموزش همه مقاطع را تحت تأثیر قرار داده است. سیاست‌گذاری‌ها، مأموریت‌ها و جهت‌گیری‌ها طرح‌ها و برنامه‌های کلان اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هر جامعه‌ای نیز مبتنی بر واقعیت‌ها نیازها، الزامات، اقتضائات و امکانات آن جامعه تدوین و ترسیم می‌گردد؛ و تردیدی نیست که غفلت یا نادیده

- Gavazi, A. (2008). Comparative, analytical study of the method of selecting and organizing the content of the curriculum of social studies and citizenship education in the primary education of Iran and Sweden. *Educational Innovation Quarterly*, 7 (25), 48-11. [in Persian]
- GHeltash, A., Salehi, M., MohammadJani, S. (2013). An Investigation in to the Detection of Rate Citizenship Skills in Third Grade student Girls Secondary School. *Quarterly Journal of Women and Society*, 4(vol 4/ no 3), 107-124. [in Persian]
- Gordon, D. R. (2014). Curriculum integration versus educating for global citizenship: A (disciplinary) view from the international relations classroom. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 24, 59-72.
- Hadizadeh, M., khosravibabadi, A., Assareh, A., Norouzzadeh, R. (2020). Designing a Competency-Based Curriculum in Higher VET Education (Case Study: University of Applied Sciences). *Research in Curriculum Planning*, 17(66), 1-21. doi: 10.30486/jsre.2020.1900348.1650 [in Persian]
- Hakimzade, R. (2012). Globalization, Internationalization of higher Education and Interdisciplinary Curricula. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 2(4), 1-17. doi: 10.7508/isih.2010.08.001[in Persian]
- Hakimzadeh, R. (2010). Globalization, internationalization of higher education and interdisciplinary curricula. [in Persian]
- Hamdi, K., Razziq Shirsavar, H. (۲۰۱۲). Evaluating the performance of universities in improving citizenship education in the country's metropolises (Case study: universities located in Tehran). *Cultural Management Quarterly*, 5 (13), 72-59. [in Persian]
- Hilburn, J., & Maguth, B. M. (2015). Spatial citizenship education: Civic teachers' instructional priorities and approaches. *The Journal of Social Studies Research*, 39(2), 107-118.
- Howe, E. (2014). Global Citizenship Education from Across the Pacific: A Narrative Inquiry of Transcultural Teacher Education in Japan. *Cultural and Pedagogical Inquiry*, 6(1).
- Hughes, A. S., Print, M., & Sears, A. (2010). Curriculum capacity and citizenship education: a comparative analysis of four democracies. *Compare*, 40(3), 293-309
- Jamali tazehkand, M., talebzadeh nobarian, M., abolghasemi, M. (2013). Analyzing the Status of Citizenship Education Components in Social Science Curriculum Content of Secondary School. *Research in Curriculum Planning*, 10(37), 1-19. [in Persian]
- Jarrar, A. G. (2012). Global citizenship education in Jordanian universities. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 1922-1926.
- Kazempor, E., KHalkhali, A., Janalipor, R. (2012). The Effect of a Peace Education Program on Training Global Citizens. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 3(11), 49-62. [in Persian]
- Kerr, D. (1999). *Citizenship education: An international comparison* (pp. 1-31). London: Qualifications and Curriculum Authority.
- Khaghani Zadeh, M.& Fathi Vajargah, K. (2009). University Curriculum Patterns. *Journal of Educational Strategies in Medical Sciences*, 1 (2), 10-18. [in Persian]
- Klein, J. T. (2005). Interdisciplinary teamwork: The dynamics of collaboration and integration. *Interdisciplinary collaboration: An emerging cognitive science*, 23-50.
- Lee, S. H., Wehmeyer, M. L., Palmer, S. B., Soukup, J. H., & Little, T. D. (2008). Self-determination and access to the general education curriculum. *The Journal of Special Education*, 42(2), 91-107.

- Mackey, J. L., Wentworth, J., & Sebberson, D. (2001). Another approach to interdisciplinary studies. *Issues in Interdisciplinary Studies*.
- Matin, A. & Bahiraei, I. (2018). Citizenship and Higher Education. *Research Institute of Cultural and Social Studies*. Tehran.
- McNaughton, M. J. (2014). From acting to action: Developing global citizenship through global storylines drama. *The Journal of Environmental Education*, 45(1), 16-36.
- Mohammadpur, A. (2013). Qualitative Research Method Counter Method 1. *Publications Sociologists* [in Persian]
- Rapoport, A. (2013). Global citizenship themes in the social studies classroom: Teaching devices and teachers' attitudes. In *the Educational Forum* (Vol. 77, No. 4, pp. 407-420). Taylor & Francis Group.
- Rashidi, Z. (2017). Conceptualization of global citizenship according to Iranian higher education experts' point of views: a grounded theory approach. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 23(2), 93-114. [in Persian]
- Rashidi, Z. (2020). Designing and validating a global citizen curriculum model based on an interdisciplinary approach (Case study; Tehran University of Science and Research). *Research project of Tehran University of Science and Research*. [in Persian]
- Repko, A. F. (2008). *Interdisciplinary research: Process and theory*. Sage.
- Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. P. (2019). *Introduction to interdisciplinary studies*. SAGE Publications, Incorporated.
- Richardson, S. (2015). *Cosmopolitan Learning for a Global Era: Higher education in an interconnected world*. Routledge.
- Rosic, I. (2007). Dual citizenship in the context of globalization, identity and belonging debate. *Theses and dissertations*.
- Rouhani, S., Rashidi, Z., Fereidouni, S. (2019). Developing a Conceptual Framework for Implementing Big Data in Higher Education Policy-Making. *Higher Education Letter*, 12(45), 121-146. [in Persian]
- sabbaghi, N., saadatmand, Z. (2013). Effectiveness Rate of the Components of Citizenship Values in the Primary School Curriculum. *Research in Curriculum Planning*, 10(37), 154-165. [in Persian]
- Salimi, J. (2015). Designing Interdisciplinary Curriculum Applied Model in Higher Education. *Higher Education Letter*, 7(27), 49-75. [in Persian]
- Salimi, J., Maleki, H. (2012). Interdisciplinary Curriculum Designing in Higher Education. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 2(4), 39-68. doi: 10.7508/isih.2010.08.003 [in Persian]
- Salimi, J., Maleki, H. (2016). Interdisciplinary curriculum in higher education (basics, principles, approaches and patterns). Tehran. Samt. [in Persian]
- Salimi, J., Maleki, H., & MehrMohammadi, M. (2012). Providing a Model of Interdisciplinary Curriculum Design in Under-graduate Social Sciences. *Journal of Curriculum Research*, 1(2), 105-130. [in Persian]
- Stoner, L., Perry, L., Wadsworth, D., Stoner, K. R., & Tarrant, M. A. (2014). Global citizenship is key to securing global health: The role of higher education. *Preventive medicine*, 64, 126-128.
- Takkac, M., & Akdemir, A. S. (2012). Training future members of the world with an understanding of global citizenship. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 881-885.
- Yavari, Z., Keshti Aray, N., Ahmadi, G. (2013). Defining Secondary Education Curriculum Goals with an Emphasis on Citizenship Education. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 4(Vol 4/ No 13/ 2014), 147-166. [in Persian]